

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2016/02/mezei-monika-digitalis-es-online-tananyagok-a-holokauszt-oktatashoz-06-03-07/>

Mezei Mónika

Digitális és online tananyagok a holokauszt oktatásához

BEVEZETÉS

A XXI. századi oktatás mind tematikájában, mind eszközeiben és metodikájában hatalmas kihívások elé néz. Miközben az oktatás keretei nagyon lassan változnak Magyarországon, az újabb felnövekvő „digitális” nemzedék más tartalmakat és megközelítéseket igényel. A tudás és információ tárháza már nem egyértelműen a nyomtatott könyvekben található, és nem kizárólag a tanár személye az egyetlen közvetítő. Ezért válik egyre fontosabbá a digitális és online tananyag megteremtése mindegyik tantárgyban.

Nem könnyű meghatározni, miben különbözik a digitális és online tananyag egymástól. Digitális tananyag lehet minden olyan szellemi alkotás, amely elektronikus formában tárolt, és alkalmas valamilyen tudás, információ átadására, közvetítésére.¹ Több szintje, „generációja” létezik: annak nevezhetjük a beszkenelt könyvet, vagy az oktató videófilmet, amelyek csak a passzív szemlélődést teszik lehetővé. A 2. generációhoz olyan anyagok tartoznak, amelyek már eleve digitális eszközökkel készülnek számítógépes, aktív táblán való felhasználáshoz. Gyakori a multimédiás eszközök használata, az interaktív foglalkozások lehetősége; sokszor módszertani leírás is tartozik hozzájuk, így (kiegészítő) tananyagként önállóan is használhatók. A 3. generáció digitális tananyagai a Nemzeti Alaptantervhez illeszkednek, multimédiás és interaktív foglalkozásokat tartalmaznak, önálló tananyagként megállják a helyüket, ahol a tanulás és a számonkérés folyamata nem válik el egymástól. A 4. generáció pedig olyan kollaboratív és interaktív tartalom, amelyek már nem egy szűk szerzői körnek a produktumai, hanem lehetővé teszik a különböző (akár nemzetközi) csoportok együttműködését.²

Digitális tananyag hordozója lehet zárt, más számára nem hozzáférhető rendszer, például a saját számítógépünk, vagy egy CD-ROM. A digitális és online tananyag meghatározás nem egymást kizáró kategóriák, mivel a digitális tananyag hordozója lehet az internet is. Online tananyag tehát lehet digitalizált tananyag, ami megtalálható az interneten, illetve olyan tananyag, amely eleve az internetes felületre készül, és általában a diákoknak lehetőségük van interaktív módon magán a netes felületen megoldani a feladatokat, vagy reflektálni a felmerülő kérdésekre.

TANANYAGOK

Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – azokat a holokauszt oktatásához kapcsolódó digitális és online tananyagokat vesszük górcső alá, amelyek:

- 1. vagy 2. generációs digitális tananyagok, de az interneten is elérhetők teljesen vagy egészében
- 3. és 4. generációs digitális tananyagok, amelyek részben vagy egészében online feladatokat tartalmaznak
- eleve online felületre készült és csak ott megoldható feladatok.

A számtalan közművelődési és közgyűjteményi intézmény, valamint civil szervezet közül csak azoknak tananyagait vizsgáljuk, amelyek a pedagógusok körében a leginkább ismertek, a legkönnyebben hozzáférhetőek.

1. Centropa³

A 2001 óta több országban is működő, társadalomtörténeti kutatómunkát végző civil szervezet személyes történeteken és elsősorban fotókon keresztül mutatja be a XIX-XX. századi közép- és kelet-európai zsidóság történetét. Az elsődleges forrásokat nem csupán archiválás céljából gyűjtik, hanem azért is, hogy ezek felhasználásával oktatási segédanyagokat dolgozzanak ki. Ezek tartalmazznak rövidfilmeket, vándorkiállításokat, egyéb kiadványokat. Az oral history módszerével dolgozó oktatási anyagokhoz tanárok készítettek óraterveket és óravázlatokat – ezek mindenki számára hozzáférhetőek az oldalon.

A Centropa oldala jól átlátható, céljai világosan megfogalmazottak. Ugyanakkor az oldalra látogató számára nem derül ki, hogy az oldal működtetői pontosan mivel foglalkoznak, mi a képzettségük, kapcsolatuk a témához.

A tananyagok az OKTATÁS→OKTATÁSI ANYAGOK mezőkben könnyen lekereshetőek. Rá lehet keresni szerzőre, országra (bár ez csak Magyarországot jelenti), filmekre. Az óratervek külön kereshetőek – sajnos azonban az oktatási anyagok kidolgozottsága egyenetlen: nincsen mindegyik oktatási anyaghoz óraterv.

Az oldalon szereplő óratervek leírásánál általában szerepel a szerző bemutatkozása, a pedagógiai cél megjelölése, munkaformák, eszközök. Sok óraterv azonban hiányos, néhol nem szerepel részletes óravázlat sem, vagy nem jelölik és mellékelik a felhasznált forrásokat, ami miatt az anyag külsős tanár számára kevésbé használható: nem tudja elvégezni az órát vagy foglalkozást.

2. Haver Informális Zsidó Oktatási Közhasznú Alapítvány⁴

A Haver Alapítvány legfőbb tevékenysége interaktív órák tartása a középiskolás korosztálynak a zsidó identitásról. A honlapjukon szereplő cél megjelölése szerint a zsidósággal kapcsolatos tévhiteket szeretnék eloszlatni a társadalomban, a fiatalságot nyitottságra és kulturális sokszínűségekre nevelni azt remélve, hogy így elejét lehet venni az előítéletesség és antiszemitizmus kialakulásának.

Az interaktív foglalkozásokon kívül az alapítvány honlapján is számos olyan anyag szerepel, amelyek oktatási segédanyagként használhatók. A ZSIDÓSÁGRÓL menüpont alatt tanároknak is hasznos összefoglalók, leírások találhatóak. Például az ÜNNEPEK menüpontban részletes leírás található a zsidó ünnepekről, kialakulásukról, eredetükről, tartalmukról, az ünnep múltbeli és későbbi jelentéséről. Sokszor mellékelnek forrásszövegeket is, kérdéseket a téma továbbgondolásához. A KULTÚRA és VALLÁS menüpontokban csak rövid leírások szerepelnek, feladatok vagy források nélkül. A NEGYED menüpont térképes-fotós összefoglalás a zsidónegyedről, szekundér forrás megjelölésével.

Összességében a Haver honlapja használható, bár nem teljesen elkészült háttéranyag tanárok és diákok számára; online oktatási anyagnak azonban nem nevezhető, hiszen részletes óraterv vagy óravázlat nem található az anyagokhoz.

3. Zachor Alapítvány a Társadalmi Emlékezetért⁵

A Zachor civil oktatási szervezet fő célja, hogy felhívja a diákok és tanárok figyelmét az olyan létező társadalmi jelenségekre, mint a rasszizmus, előítéletesség, antiszemitizmus. Az

előítéleteket kívánják csökkenteni személyes történeteket tartalmazó elsődleges források felhasználásával. A közölt források és oktatási anyagok középpontjában a holokauszt történelme áll, az ezt feldolgozó személyes emlékek közzétételével és feldolgozásával szeretnék érthetőbbé tenni a fiatalok számára a XX. század traumáit, és hozzásegíteni őket a másság elfogadásához, az empátiás készségek fejlesztéséhez.

Honlapjukon az OKTATÁSI ANYAGOK menüpont alatt található az oktatási segédanyagok. Előljáróban megjelölik, hogy az IHRA (Nemzetközi Holokauszt Emlékezet Szövetség) irányelveit követik, melynek célja, hogy nemzeti és nemzetközi szinten is elősegítsék a politikai és társadalmi döntéshozók támogatását a holokauszt emlékezetének megőrzésére és oktatására.

Magán a honlapon is szerepelnek interaktív oktatási anyagok, feladatlapok, amelyeket használni lehet órán, vagy egyénileg, otthon is megoldhatja a diák. A feladatok leginkább a diákok előzetesen megszerzett kronológiai, topográfiai, fogalomismereti tudását ellenőrzik, kapcsolódva azonban a honlapon található személyes visszaemlékezéseket tartalmazó primér forrásokhoz.

A forrásokhoz kapcsolódnak kérdések is, amelyek segítségével a szövegek feldolgozhatóak. Egyes kérdések a szövegekben található információkra kérdeznek rá, mások a diákok kritikai gondolkodását segítik (például azzal, hogy választ kell találniuk egy élethelyzetre, megvitatniuk a különböző választási lehetőségeket, dilemmákat, stb.), illetve vannak olyan feladatok, amelyek további kutatásra ösztökélik a gyerekeket.

A kérdések egyrészt segítik a szöveg megértését, de kutatómunkára is ösztönöznek, személyes szempontból láttatják a történelmi eseményeket. Tanórai feldolgozás során természetesen mód nyílhat vitatott kérdések, értelmezések megbeszélésére, de az adott kérdéssor otthoni munkához is jól használható.

Elérhető továbbá a Zachor honlapján fotók, dokumentumok, lexikon a fogalom magyarázatokhoz, történelmi áttekintés a személyes történetek mellett. Mindez kiváló háttéranyagot szolgáltat a tanároknak az órákra való felkészüléshez, vagy diákoknak kutatómunkához.

A honlapon szerepelnek multimédiás anyagok (pl. *Gyerektörténet, 1944-ből*).⁶ Ez a tananyag egy 33 perces videó köré épül, amely két, a Dél-kaliforniai Egyetem Soá Alapítványának Vizuális Történelmi Archívumában szereplő magyar nyelvű interjú részleteit illeszti egymás mellé. A tananyag leírásában világosan szerepel a célok megfogalmazása, miszerint a tananyag készítői a diszkrimináció, üldöztetés, felelősségvállalás és segítségnyújtás témáit szeretnék körbejárni a 14-18 éves célcsoporttal.

Maga a videó nagyon érdekes, ügyesen összevágott, az interjú szövege alatt néha korabeli fotók jelennek meg (például a szóban forgó személyekről). A 33 perc kissé talán hosszú így egyben, de a diákok szempontokat kapnak a film nézéséhez, így könnyebb követni azt. Az óravázlat leírása részletes, jól követhető, a mellékelt anyagok (források, véleménykártyák, háttérinformációk, kronológia, feladatlapok, stb.) teljes körű segítséget nyújtanak a tanároknak az óra elvégzéséhez. Módszertanilag teret enged az egyéni, páros és csoportmunkának, az osztálykeretben történő irányított beszélgetésnek. Az egyéni vélemények, egymás gondolatainak megvitatása szintén helyet kap, ahogyan ötleteket kapunk a továbbgondolásra is.

4. Dél-kaliforniai Egyetem (USC) SOÁ ALAPÍTVÁNY⁷

Angol nyelvű honlapján megtudhatjuk, hogy az Alapítvány azon a gyűjteményen (Vizuális Történelmi Archívum) alapszik, amelyet Steven Spielberg filmrendező hozott létre a

Schindler listája forgatása után. Ez az archívum (eredetileg Survivors of the Shoah Visual History Foundation) azért jött létre, hogy megőrizze a holokauszt túlélőinek tanúságtételét. Jelenleg az archívum (VHA) közel 53 000 interjút tartalmaz több nyelven és országból holokauszt túlélőkkel, embermentőkkel, tábor felszabadítókkal. Az archívum ma már tartalmaz visszaemlékezéseket más népirtások tanúitól is (Ruanda, örmény népirtás, nanjingi mészárlás).

Az USC SF fontos feladatának tartja, hogy az archívumra alapozva multimédiás eszközökkel segítse olyan tananyagok gyártását, amelyek megismertetik a diákokkal az elmúlt század népirtásainak történetét, mozgatórugóit, érzékennyé teszi őket mások szenvedései iránt, toleranciára és az emberi jogok tiszteletére neveli őket, egyben kritikai gondolkodásukat, empátiás készségüket és médiaműveltségüket is fejlesztik.

A magyar nyelven készült tananyagok könnyen elérhetők a magyar nyelvű portálról (OKTATÁSI ANYAGOK felirat alatt). Egyetlen anyag kivételével (*A városban születtem...*) mindegyik tananyag tartalmazza a cél, célcsoport, eszközigény, módszerek leírását, illetve részletes óravázlatot is. A tananyagok egy vagy több videóinterjú részlete(i) köré épülnek.

A tananyagok árnyalt megközelítésben tárgyalják a holokauszt témáját, és ami a legfontosabb, követik azt a Németországban a hatvanas-hetvenes években kialakuló hagyományt, amely a holokauszt tanítását kiindulópontnak (is) tekinti. A tananyagok messze túlmutatnak a holokauszt konkrét eseményeinek, személyeinek, adatainak lexikális megtanításán. Sokkal inkább arra helyezik a hangsúlyt, hogy mit tanulhatnak a diákok a XX.század nagy népirtásából. Személyessé teszik a történelemnek ezt a részét, nem adathalmazként, száraz tényként kezelik az eseményeket. A diákok rádöbbenhetnek például, hogy a holokauszt áldozatait, vagy éppen elkövetőit és embermentőit ugyanolyan sokféle rendű és rangú, sokféle korú és társadalmi helyzetűek voltak, mint ők maguk is (ld. *A baba*, vagy a *Wallenberg-lecke* tananyagokat). Elgondolkozhatnak rajta személyesen, vagy megvitathatják párban, csoportokban, milyen választási lehetőségek kínálóznak nehéz helyzetekben. Kritikus gondolkodásra nevelnek az olyan, nem egyszerűen megválaszolható kérdések, mint például mi az, amit fontosnak tekintenek az életben, mi adja az emberi élet értékét.

Az USC SF magyar nyelvű oldalának online elérhető tananyagai rendkívül változatosak témájukban, módszereikben, megközelítéseikben. Nemcsak történelemórán, de irodalom-, nyelvi, osztályfőnöki, erkölcs- és etikaórákon is kiválóan használhatóak. A részletes óravázlatok, forrásmellékletek, kész feladatlapok, megoldási útmutatók miatt minden tanár számára könnyen használhatóak. A tananyagok részben módszertani továbbképzésben részesülő tanárok által készülnek, az Alapítvány szakemberei a tananyagok készítését végig figyelemmel, tanácsadással kísérik és segítik. Kipróbálásra kerülnek valódi tanítási körülmények között, amely után kilépő cédulák segítségével a tanár visszajelzést kap a diákoktól is. Mindezek a körülmények biztosítják a tananyagok helyes szemléletét és gazdag módszertani kultúráját.

Mind a Zachor, mind az USC SF honlapján található oktatási anyagok nagyon hasznosak a holokauszt témájának tanítása céljából. Modern multimédiás módszerekkel dolgoznak, amely közel áll a XXI. század digitális kultúráján felövő generációjához. A tanárok számára jól kidolgozott és követhető tananyagokat és segédanyagokat kínálnak, amelyeket ugyanakkor csak javaslatokkal látnak el. Számtalan más út nyílik ezek sokrétű felhasználására. A holokauszt eseményeinek tényszerű tanításán mindegyik tananyag túlmutat: egyrészt személyes történetek szemszögéből láttatják az eseményeket, ezzel közel hozva az áldozatok megpróbáltatásait a diákokhoz, másrészt nem egyszerűen ok-okozati összefüggéseket vizsgálnak valamiféle pozitivistá történelemtudomány jegyében, hanem

morális dilemmákat, traumák hatásait tárják a tanulók elé, segítve ezzel empátiás képességeik fejlesztését és aktív állampolgárrá válásukat. Éppen emiatt külön értéke ezeknek a tananyagoknak, hogy nem kizárólag történelemtanároknak szól, hanem minden pedagógusnak, aki fontosnak tartja ezek tanítását.

5. IWitness⁸

Az IWitness program egy online oktatási felület, amelynek használata a közelmúltban indult meg Magyarországon. Az IWitness a Dél-kaliforniai Egyetem Soá Alapítványa által fejlesztett önálló oktatási portál, a felület a Vizuális Történelmi Archívumban megtalálható interjúk közül 1500 teljes interjút tartalmaz. A regisztráció minden tanár számára elérhető, ingyenes. Egyre több (teljes) magyar nyelvű interjú található a honlapon – jelenleg 20, de ezek száma folyamatosan bővül, és bár maga a felület angol nyelvű, nem kell sok nyelvtudás a használatához. Az angol nyelvtudással egyáltalán nem rendelkezők számára a munkát a beépített Google-fordítóprogram segíti. A felületen kész feladatokat is találunk – köztük már magyar nyelvűt is -, ha azonban valaki maga szeretne tananyagot gyártani az IWitness program keretében, arra is van lehetőség, és az természetesen az anyanyelvén is történhet. Az IWitness program ugyanis nem más, mint olyan online felület, ahol a videóinterjúk, források, szómagyarzatok, életrajzok segítségével különböző tananyagokat lehet készíteni, diákokkal megosztani és csoportokkal elvégeztetni. Az oldal saját, beépített videóvágó- és szerkesztőprogrammal rendelkezik. Az oldalról a videóinterjúk nem tölthetők le, de kívülről bármilyen szöveg, kép feltölthető a programba (ami természetesen az USC SF ellenőrzése alatt áll, így a nem kívánatos tartalom nem válik elérhetővé).⁹

Az itt található publikus, tehát minden regisztrált tag számára hozzáférhető tananyagok ugyan nem tartalmaznak klasszikus óravázlatokat, de jelölik a célt/korcsoportot, a tantárgyak körét, az időtartamot és a tantervi kapcsolódási pontokat különböző tantárgyakban. Minden anyag a konstruktivista pedagógia irányelveire épülve négy fázisra tagolódik, amely pontosan végigvezeti a tanárt és a diákokat a tananyagon. Ez a négy fázis (consider, collect, construct és communicate – ráhangolódás, gyűjtőmunka, jelentésteremtés, reflektálás) lehetővé teszi a diákok számára egy vagy több probléma köré épülő videóinterjú(k) megnézését, saját kutatómunka elvégzését és további interjú részletek összegyűjtését, valamint kreatív tevékenység végzését, amennyiben maguk adják az értelmezését egy-egy interjúnak (Information Quest, Miniquest), vagy éppen saját videó esszéjük elkészítését (Video Activity). Az utolsó fázisban lehetőségük nyílik arra, hogy gondolataikat, tapasztalataikat megosszák tanárukkal vagy osztálytársaikkal. Az IWitness tevékenységek elvégezhetőek tanóra keretében, de akár otthon is, hiszen a gyerekek és tanáruk interneten kapcsolatban állhatnak egymással. Természetesen emiatt akár olyan diákcsoportokat is életre hívhatunk, amelynek tagjai nem is egy országban élnek, amennyiben van közös nyelv. Így az IWitness felület a kollaboratív tanulás és tanítás kiváló eszköze.

6. DEGOB (Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság)¹⁰

A DEGOB oldalán tulajdonképpen leírások, fogalommagyarázatok, névkatalógus található.

Szoros együttműködésben áll a www.holokausztmagyarorszag.hu oldallal. Online gyűjteményként hirdeti magát, a kereső funkcióban lehet rákattintani a visszaemlékezésekre. Személyekre nem lehet rákeresni, de helyekre igen (pl. Auschwitz). Tananyagok nem nevezhetők, forrásgyűjteménynek értékes, de semmiféle támpontot nem kínál az anyag feldolgozására, ez azonban nem is szerepel a szervezet céljai között.

7. A Holokauszt Magyarországon¹¹

A Holokauszt Magyarországon rendkívül gazdag oldal diákok és tanárok számára. Térképeket, diagramokat, fogalommagyarázatokat, fotókat, dokumentumokat, kronológiát, történeti leírásokat kínál a holokauszt tanításához és tanulásához. Még egy virtuális Auschwitz-tábor bejárás is található itt.

Az oldal digitális tananyagot kínál tanároknak és diákoknak, amely nem online, hanem CD-ROM-on elérhető, de az oldalról közvetlenül nem. A CD felhasználásához kidolgozott tananyag azonban megtalálható a honlapon. A tananyag készítői (bár az nem derül ki, kik ők) arra törekednek, hogy megismertessék és megértessék a diákokkal a holokauszthoz vezető utat, a háttérben zajló társadalompszichológiai folyamatokat, mert csak ennek segítségével lehet elkerülni azt, hogy a holokauszt újra megtörténjen.

A CD-ROM élettörténetek, események, szövegek, fotók, filmrészletek, dokumentumok, interaktív térképek és táblázatok gazdag tárháza. Felhasználásukhoz nyújt segítséget A Holokauszt Magyarországon honlapján található tananyag, pontosabban javasolt tanmenet. Nagyon érdekes és sokszínű feladatok, játékok szerepelnek a tanmenetben, amely szélesebb kontextusba helyezi a holokauszt tanítását. A történeti eseményeken túlmutatva foglalkozik a diszkrimináció jelenségével, identitással; előzetes feladat után a zsidó vallással és hagyományokkal, az emancipáció, integráció, asszimiláció témájával. Itt jegyzem meg, hogy a tanári előadás során felhasználható háttérszövegek találhatóak a leírásban, konkrét óravázlatok nem. Nem történelem szakos kolléga számára problémát jelenthet az anyag feldolgozása. A tanmenet a továbbiakban foglalkozik a náci fajelmélet és antiszemitizmus, a hitleri eszmék történetével, a végső megoldás állomásaival, elkövetők és kollaboránsok, ellenállók és embermentők döntéseivel és választásaival, illetve azzal, hogy mit tudhatott a világ a holokausztról. Ez utóbbi téma azért is fontos, mert megvitatása kiváló terep az aktív állampolgárságra nevelésre; az egyik feladat például az, hogy a tanulóknak össze kell gyűjtenie, mit lehet tenni nemzetközi, állami és egyéni szinten, ha emberi jogok sérülnek a világban.

A tanmenetből kirajzolódó tananyag módszertanilag is nagyon változatos: egyéni, páros és csoportmunkában, illetve irányított beszélgetések során a tanulók szöveges és képes forrásokot elemezhetnek, ötletelhetnek, szabadon asszociálhatnak, párhuzamot vonhatnak saját koruk és életük, illetve a múlt között. Fontos az összegző óra is, aminek során visszatekinhetnek a tanultakra és azok tanulságaira, a megválaszolt és megválaszolatlan kérdésekre. Talán az egyéni lezárás lehetősége hiányzik, de végül is a tanmenet csak javaslat, tehát a felhasználó tanár kedvére alakíthat ki más megközelítési módokat. Mivel a tananyag a honlapon legalábbis nem tartalmaz feladatlapokat, a tanárnak magának kell elkészítenie azokat, illetve a megadott forrásszövegeknek nincs átírása, csak fotókópiája, így nehezen olvashatók. A legnagyobb probléma azonban a tanmenet megvalósításával kapcsolatban az, hogy 12 tanórásra tervezett – holott a jelenlegi NAT-ban a második világháború és a holokauszt történetére összesen 16 történelem óra jut. Ez azt jelenti, hogy gyakorlatilag és hivatalosan 1 óra jut a holokauszt feldolgozására. Lehet persze más tárgyak tanítása során is foglalkozni a témával, más történelem témából is le lehet csípni, de a 12 óra (ami ráadásul egymásra épül, vagyis nem jó szétbontani) igen nehezen megoldható a mai tantervi környezetben.

8. Kisfilmek használata a holokauszt oktatásban

Multimédiás korunkban igen kedvelt játékfilmeket használni bizonyos témák, korszakok hozzánk közelebb hozásának érdekében. A holokausztról számos film készült, így bőséges

a választék. Helyszűke miatt nincs lehetőségünk ezekről a filmekről értekezni, de azt mindenképp fontos megjegyezni, hogy súlyos pedagógiai hiba azzal „elintézni” a holokauszt tanítását, hogy megnézünk egy filmet. Gondos előkészítés, tananyag vagy legalább közös beszélgetés nélkül nem sok értelme van. A játékfilmek beemelése a tanórába azért sem könnyű, mert igen hosszúak. Érdemesebb ezért talán rövidfilmeket nézni és megvitatni. Erre is találhatunk példákat az online felületeken, noha az eredmények nem mindig megnyugtatóak. Három példát szeretnék erre bemutatni az alábbiakban.

***Az Élet Menete Alapítvány*¹²**

Az Élet Menete Alapítványt civil fiatalok, illetve Kézdy György és Székhelyi József színművészek hozták létre 2003–2004-ben. Rendezvényeik célja, hogy leróják kegyeletüket a holokauszt áldozatainak emléke előtt, állást foglaljanak a társadalmi szolidaritás és a demokratikus politikai kultúra mellett. Ezen kívül feladatuknak tartják az ismeretterjesztést: az arra nyitott iskolákban felvilágosító órákat tartanak, bár nem világos, mindezt milyen pedagógiai módszertannal és szakmai háttérrel teszik.

Honlapjukon kifejezett tananyagot nem találunk, igaz, a tagok és alapítók nem oktatási szakemberek. Épp ezért is meglepő, hogy pár évvel ezelőtt tananyagként ajánlottak egy azóta sajnos igen népszerűvé vált videóklipet.

*A/ Rosenberg Dani*¹³

Bár klasszikus értelemben semmiképpen nem számít tananyagnak, az Élet Menete Alapítvány mégis annak szánta a Pajor Tamás szerzte Rosenberg Dani című klipet, amit neves előadóművészek énekeltek fel, és iskolásoknak vetítették le az Uránia moziban 2013-ban, a holokauszt emléknap keretében.¹⁴ A klipet számos keresztény és zsidó egyházi vezető is ajánlotta, egészen pontosan azt javasolták, hogy kerüljön be a NAT-ba. Ez pedig nagyon jól példázza, hogy jószándékkal is mekkora kárt lehet okozni.

A szöveg, a zene és a videóklip maga szentimentális, fiktív, sztereotípiákra építő és hamis történelmi képet rajzol a diákok számára. A végletes leegyszerűsítés, sztereotíp névválasztások, az oda nem illő képsorok és a manipulatív zene mellett a dalban kirajzolódó történet arról szól, hogy egy magyar fiú feláldozza életét zsidó osztálytársáért, helyette megy a halálba. A baj az, hogy ez a történet egyáltalán nem mondható tipikusnak a holokauszt idején. Ugyan sok átlagember mentette meg üldözöttek életét, és kockáztatta ezzel a sajátját, de alig hihető, hogy ilyen formában. Ráadásul a magyar lakosság többségére egyáltalán nem ez a magatartás volt jellemző, inkább az aktív elkövető és a passzív szemlélő viselkedés. Alapvető csúsztatás tehát ezt a történetet úgy beállítani, mint egy tipikus, a zsidó és nem zsidó magyar lakosság viszonyát bemutató esetet. Manipulálni akar a klip (a szövegével, a fülbemászó dallammal, a neves előadóművészekkel), márpedig a diákok jelentős része azonnal érzéklni fogja, hogy hatni akarnak az érzéseire, rá akarnak erőltetni valami tanulságot, és jobb esetben közömbösen eltávolodik, rosszabb esetben ellenáll. Ez pedig semmiképpen sem lehet célunk. Online tananyagnak – illetve tananyagnak általában – ez a klip a szerzők és a támogató szervezet szándéka ellenére sem tekinthető.

B/ Beszéld el fiadnak... /Tell your children...

Salamon András kisfilmje (2007) megrázó, gondolatébresztő alkotás.¹⁵ Az öt perces fekete-fehér, dokumentáris eszközökkel készült film egy kislány megmenekülését mutatja be, aki a nyilas lövöldözés elől a Dunába ugrik és sikeresen kiúszik, majd felnőttként látjuk a jelenben, akit skinheadek támadnak meg és öntenek le sörrel. A film talán legfontosabb

kérdésfelvetése, hogy megtörténhet-e a múlt, és ha beszélünk a múlt traumáiról, akkor elkerülhető-e újbóli megtörténte a jelenben. Természetesen ezen kívül is rengeteg megvitathatót kínál a film megtekintése. Pár körülmény miatt azonban igen körültekintően kell eljárunk, ha oktatásban akarjuk használni: például tisztázni kell, hogy ez nem dokumentumfilm, bár visszaemlékezésekre épül, mert bizonyos következetlenségek hiteltelenné tehetik a diákok szemében. Erős érzelmi hatást válthat ki a gyerekekből, ami miatt ajánlatos opcionálissá tenni a megtekintését. Semmiképpen sem javallott beszélgetés, feloldás nélkül megnézni a diákokkal.

A filmhez tanári segédletet, illetve tananyag is készült. Sajnos ez a tananyag sokféle szempontból használhatatlannak bizonyul. Egyrészt nem felel meg egy tananyag vagy tanmenet, óravázlat kritériumainak, inkább csak javaslatnak fogható fel (a Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény /HDKE/ honlapjáról már le is vették, de a DVD-t kiegészítő könyvecske formájában még hozzáférhető). Hemzseg a következetlenségektől és ismétlődésektől. A tananyagban először kérdéseket fogalmaznak meg, amelyek a második részben újra előfordulnak, nem egészen világos, miért.

A tananyag részét képező filmelemzés a tanároknak szól, ahogyan a holokauszt kultúrfilozófiai megközelítéséről szóló szövegrészlet is. Nem igazán érthető, kiknek szánták ezt az alkotók: a szöveg borzalmasan bonyolult, tudálékos, teletűzdelve idegen kifejezésekkel, elvont eszmefuttatásokkal. A film értelmezéséhez ráadásul teljesen felesleges is. Amikor később kiderül, hogy ezt a szöveget a diákokkal kéne elolvasatni, végképp tanácstalanná válhatunk, kikre szabták ezt a tananyagot. A filmelemzést csak média szakos tanárok érthetik meg legfeljebb, a rengeteg filmes szakkifejezés miatt.

A film ennél sokkal többre alkalmas, elsőként például a kritikai gondolkodás fejlesztésére, de nem ebben a formában. Kár a tananyag kidolgozatlanságáért, mert egy kiváló, sok kérdést felvető filmhez, amelynek felhasználása az oktatás során rendkívüli körültekintést és érzékenységet igényel, csakis jól átgondolt, pontosan kidolgozott, formai követelményeknek megfelelő, jól követhető tananyag fejlesztésének van értelme.

9. Tanulizátor¹⁶

A tanulizátor honlapját ingyenes regisztráció után lehet teljes körűen használni. A lap alján található RÓLUNK feliratra kattintva megtudhatjuk, hogy a honlap elsősorban a felső tagozatosoknak szól (5–8. évfolyam). 15 perces videókká formálták a NAT tananyagait a legtöbb tantárgyból. A holokausztot feldolgozó videó a Történelem 7. évfolyam alatt szerepel. Mindegyik videóhoz tartozik egy ellenőrző feladatsor is.

A készítőkről arcképet és nevet találunk, de semmit arról, kik is ők: tanárok, kutatók, oktatási szakemberek? Céljaik megfogalmazása szerint az esélyegyenlőséget szeretnék megteremteni az oktatásban, mivel ezek az anyagok mindenkinek elérhetőek, akárhol, akármilyen iskolában tanul az illető. Ugyanakkor modernizálja a tananyagot, mivel a videók és maga a honlap használható számítógépen, laptopon, tableten stb. A célokra visszatérünk a holokauszt tananyag értékelése során.

A holokausztot feldolgozó videóban nem mást látunk, mint egy meglehetősen kifejezéstelen arcú fiatal hölgyet, amint 15 percbe sűrítve elmondja a holokauszt történetét. Mellette áll egy TV, amelynek képernyőjén prezi programmal készült bemutató látható: sok szöveg és néhány fotó.

10. Sulinet Digitális Tudásbázis¹⁷

A Sulinet Digitális Tudásbázis (SDT) oldalán „a minisztérium 16 tantárgy 12 évfolyamára lebontva elérhetővé tette a teljes oktatási anyagot. A támogatás alapja a tananyag, melyek elektronikus formában elérhető a felületen. A tananyag kiegészítése jelenti az igazi támogatást, mely magába foglalja az adott témakörhöz tartozó gyakorló feladatokat, tesztsorokat, a témakörhöz tartozó módszertani ajánlást külön a tanároknak és a tanulóknak, fogalomtárat, képeket, videókat, valamint az online lehetőségeket: animációkat, linkgyűjteményeket. Ezeken felül a tanárok számára készült tanmenetet, mely az adott tárgy tanításának optimális menetét tartalmazza. A tudástár használata a gyakorlott pedagógusok számára is ajánlott, mivel használatával változatosabbá, érdekesebbé teheti oktatási tevékenységét, valamint a tanulók számára is ajánlhat otthoni gyakorló feladatot, melynek elektronikus formája motiváló lehet a diákok számára.”¹⁸

A holokauszt tananyag módszertani ajánlása diáknak és tanárnak egyaránt: „szövegek, források, képek segítségével ismerteti meg a holokauszt tragikus történetét.” Magyarázatot azonban semmihez nem fűz, nem helyezi széles történeti kontextusba.

Kevés mellékelt kép van a szöveghez, ezek viszont mind csak hullahegyeket ábrázolnak, ami nemhogy erősen vitatható, de kifejezetten ellenjavallt.

Az ilyen és ehhez hasonló képek mutogatása a legtöbb diákban (és felnőttben) visszatetszést kelthet, ezért reakciójuk nemcsak az áldozatokkal való együttérzés, de akár a téma teljes hátrítása, tagadása is lehet. Bár nem szabad bagatellizálni a holokauszt borzalmait, mégsem célravezető sokkoló statisztikai adatokat zúdítani a diákokra, hanem meg kell találni a helyes egyensúlyt a holokauszt valós tényeinek feltárása és a még érzelmileg elviselhető elemzése között.

Az áttekintő szöveget három forrás kíséri: a wannseei jegyzőkönyv, egy munkaszolgálatos rendelet, illetve az auschwitz-i jegyzőkönyv részletei. Kérdések, feladatok nem szerepelnek a szövegekhez, és az sem érthető, miért (csak és éppen) ez a három forrás szerepel itt.

A fogalmak ikonra kattintva csak felsorolását találjuk azoknak a fogalmaknak, amiket a kerettanterv szerint ismernie kell a diáknak, előzetes fogalmakhoz pedig kettőt társít: a kristályéjszakát és a népirtás fogalmát. Aligha hiszem, hogy ennyi előzetes tudás elegendő a holokauszt történetének megértéséhez.

A gyűjtemények ikonnál egy teszt szerepel (*Az „új rend” Európában*), amit ki lehet tölteni, mindössze egyetlen feladattal: párosítani kell a különböző náci katonai és politikai szervezetek rövidítéseit és neveit. A második világháború témája iránt érdeklődő gyermekek valószínűleg az iskolai tananyag nélkül is kitöltik, és kötve hiszem, hogy valóban ezt a legfontosabb tudni az adott témakörhöz.

Leginkább úgy tűnik, hogy a holokausztról szóló tananyag még nem készült el, így viszont kár volt feltölteni a honlapra.

A tananyag leírása részletesen tartalmazza az előfeltételeket, kompetenciákat, eszközigényt, óraszámokat. Módszereiben szerepel a csoportmunka, egyéni és páros munka is. A leírás tanárok számára jól érthető és követhető. A diákok számára szintén szerepel külön leírás. Online tananyagnak annyiban nem tekinthető, hogy a diákok végső soron nem online végzik a feladatokat.

A tananyag elsősorban irodalmi (próza és vers), illetve filmes forrásokat használ. A szövegértelmezésen túl szerepet kapnak asszociációs játékok, vagy éppen esztétikai szakirodalom elemzése is.

Az amúgy nagyon érdekes tananyagot azonban leginkább csak kiemelkedő képességű diákoknak ajánlanám. Nehéz szakszövegeket, illetve irodalmi műveket kell elemezni, ezek jelentős része valószínűleg nem szerepel az alaptantervben sem. Számos kreatív feladat kínálkozik a diákoknak, amelyek azonban szintén kivételes képességeket igényelnek. Hasznos viszont, hogy sok alkalom adódik a reflexióra, személyes érzések és gondolatok megfogalmazására, nemcsak a feladat legvégén, hanem közben is; a tananyag leírásában is olvasható, hogy a cél az önértékelés elősegítése, a személyes benyomások megfogalmazása. Vagyis a tananyag nem egyszerűen és nem elsősorban a diákok tudását akarja elmélyíteni, hanem személyes fejlődésüket is hivatott szolgálni – ahogyan az a tananyag elején, a kompetenciák között meg is fogalmazódik.

ÖSSZEGZÉS

Végigtekintve a Magyarországon elérhető digitális és online holokauszt-oktatáshoz kapcsolódó tananyagokon, azt láthatjuk, hogy meglehetősen gazdag a kínálat. Rengeteg jó kezdeményezés, kreatív ötlet található a különböző oldalakon, amelyeknek kidolgozottsága azonban eltérő színvonalú. Ennek oka az, hogy nem létezik egységes útmutatás arra vonatkozóan, milyen leírás kísérjen egy online felületen található tananyagot. Sok tananyag inkább javaslatnak készül, ami azonban nem feltétlenül baj: hiszen a tanárnak érdemes az adott diákcsoporthoz és körülményekhez igazítani az anyagokat. Mindenesetre van még hová fejlődni: a legtöbb általunk megvizsgált oktatási (segéd)anyag csak annyiban tekinthető online-nak, hogy elérhető az interneten, de inkább a digitális tananyagok első (pl. HAVER, Sulinet), második (pl. Centropa, A holokauszt Magyarországon), ritkábban harmadik generációjának felel meg (Centropa bizonyos tananyagai, USC Soá Alapítvány, Zachor). Negyedik generációs tananyagnak, egyben valódi online tananyagnak csak az IWitness felülete tekinthető. Sajnos ahhoz, hogy elterjedjenek a negyedik generációs digitális és online tananyagok, a magyar iskolákban sokkal megbízhatóbb technikai háttérre lenne szükség: szélesávú internetre, jól működő, nagy teljesítményű számítógépekre, tabletekre, rendszergazdára stb. Fontos lenne a tanárok módszertani továbbképzése, online tananyagokkal való megismertetése.

Természetesen az eszközhasználat nem minden. Azt láthatjuk, hogy a magyarországi holokauszt oktatásban paradigmaváltás kezdődik. Elemezve a fentebbi tananyagokat, ha vannak is még hibák és tévutak, összességében a legtöbb tananyag új szemlélettel közelít a holokauszt témájához. Szinte mindegyikben helyet kap a személyesség, az egyéni élettörténetek, amelyek segítségével a diákok egyéni döntéseket, morális dilemmákat, választási helyzeteket vizsgálhatnak. Sok tananyag használ multimédiás eszközöket az írott vagy képi források mellett, esetenként helyett, amelyek közelebb állnak a mai diákokhoz. Számos tanár felismerte, hogy a holokauszt témája interdiszciplináris, azaz nem kizárólag a történelemtanár feladata ennek tanítása. Többeknél érvényesül a konstruktivista pedagógia alkalmazása, amely nem pusztán ismeretek átadására és közvetítésére törekszik, hanem figyelembe veszi a diákok személyiségét, érdeklődését, képességeit és kreativitását. A tanár szerepéről alkotott felfogás amúgy átalakulóban van az egész világon, már nem lehet pusztán a „tudás fellegvára”, hanem meg kell tanítani a diákjait saját véleményük megformálására, a kritikai gondolkodásra, nézetek ütköztetésére és vitára.

A paradigmaváltás nemcsak a holokauszt tanításának módszertanában, hanem – ezzel szoros összefüggésben – a céljaiban is megtörténik. A holokauszt nem pusztán egyike a történelmi eseményeknek, hanem civilizációnk fontos és tragikus fordulópontja, amelynek ismerete, vagy éppen nem ismerete meghatározza jövőnket. Ahhoz, hogy elkerüljük a

holokauszthoz hasonló genocídiumok megismétlődését, arra kell törekednünk, hogy csökkentsük az előítéletességet, a rasszizmust, az intoleranciát és a diszkriminációt társadalmunkban. Mindehhez együttesen kell fejleszteni a szociális és a kognitív kompetenciákat, a demokratikus gondolkodást.¹⁹ Mindezt nem azzal lehet elérni, hogy minél jobban a diákok elé tárjuk a holokauszt minden borzalmát a maga naturalitásában, mivel ez sokakat éppen, hogy eltávolít a témával való foglalkozástól. Inkább azzal, hogy a tananyagot a gyerekek életkori sajátosságaihoz mérve, személyes történeteken keresztül fejlesszük empátiás képességeiket, és aktív szerepet kapjanak a források értelmezésében, gondolataik, véleményük megfogalmazásában.²⁰

A holokauszt oktatásának végső célja így az aktív állampolgárságra nevelés, vagyis az, hogy megtanítsuk diákjainknak, hogy időben felismerjék annak veszélyét, amikor a hatalom visszaél erejével, sárba tiporja az emberi jogokat, megkülönböztet társadalmi csoportokat, egyéneket. Az aktív állampolgár tudatában van az egyén felelősségének és annak, hogy a hallgatás, a passzivitás segíti az elkövetők működését, és így cinkosává válik, ha nem cselekszik időben. A mai Magyarországon elérhető online tananyagok egy része mindenképpen törekszik az érzékenyítésre, mások, mint például A Holokauszt Magyarországon digitális, vagy az USC Soá és az IWitness online tananyagai továbbmennek ennél, és hangsúlyozzák az egyéni választás és döntés szabadságát és felelősségét.

Ha tehát a mai Magyarország tananyagot fejlesztő és azt gyakorló tanárainak, illetve a főleg civil kezdeményezésű szervezeteknek tevékenységét nézzük, a paradigmaváltás a holokauszt tanításának eszközeiben, céljaiban és metodikájában végbement, vagy afelé halad. Óhatatlanul szükség van azonban arra, hogy a mai digitális nemzedék igényeihez a hivatalos oktatáspolitikai is igazodjon, nem csak abban, hogy támogatja megfelelő tananyagok gyártását, tanárok képzését, de abban is, hogy megteremtse a megfelelő kereteket: a technikai környezet biztosításával, a kerettantervek és tananyagok, óraszámok újragondolásával – e téren még rengeteg a tennivaló.

JEGYZETEK

¹ Az alábbi internetes források letöltésének ideje 2015. aug. 11. A digitális tananyag meghatározását a Mérei Ferenc Fővárosi Pedagógiai Intézet honlapjáról vettük (*A digitális tananyagokról*. <http://www.fppti.hu/> 2009. ápr. 28.).

² Uo.

³ www.centropa.org/hu/home (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)

⁴ www.haver.hu (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)

⁵ www.emlekezem.hu (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)

⁶ http://www.emlekezem.hu/oktatasi_anyagok/multimedias_oktatasi_anyagok/gyerektortenet_1944bol.html

(Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)

⁷ A USC SHOAH FOUNDATION magyar nyelvű portálja, <https://sfi.usc.edu/> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)

⁸ <http://iwwitness.usc.edu/SFI> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)

⁹ Hogy történhetett meg? <http://iwwitness.usc.edu/SFI/Activity/Detail.aspx?activityID=922> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015.08.11.)

¹⁰ www.degob.hu (Utolsó megtekintés dátuma: 2015.08.11.)

¹¹ www.holokausztmagyarorszag.hu (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)

¹² www.eletmenete.hu (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)

¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=iZ28z814Cjc> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.) lásd még <http://www.metropol.hu/cikk/983956-tananyagok-szanjak-a-rosenberg-dani-cimu-videoklipet> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)

Mezei Mónika: Digitális és online tananyagok a holokauszt oktatásához

-
- ¹⁴ http://hvg.hu/itthon/20130110_Tananyagok_szanjanak_az_Elet_Menete_video (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)
- ¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=OKpznsxZews> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)
- ¹⁶ <http://tanulizator.hu/tananyagok/840/a-holokauszt-magyarorszagon/> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)
- ¹⁷ <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/az-i-vilagaborutol-a-ketpolusu-vilag-felbomlasaig/a-ii-vilagaboru/a-holokauszt> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)
- ¹⁸ <http://et3r.ektf.hu/blended-learning/blended-learning-tamogatas/sulinet-tudasbazis-sdt/> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. aug. 11.)
- ¹⁹ Ld. ADORNO, Theodor W. (1950): Típusok és tünetegyüttesek. In: CSEPELI, Gy. (szerk.): *Előítéletek és csoportközi viszonyok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 237–295.; ALLPORT, Gordon Willard (1954): *Az előítélet*. Gondolat, Budapest.; KOVÁCS Mónika (2010): Az előítéletek okai és mérséklésük lehetőségei: a szociálpszichológiai nézőpont. *Alkalmazott Pszichológia*, 12. évf. 1–2. sz. 7–27.
- ²⁰ *Megközelítések....Tanári kézikönyv a holokauszt témakörének feldolgozásához*. Szerk. SZÉP Ágnes. Történelemtanárok Egylete, 2005. 12–27.